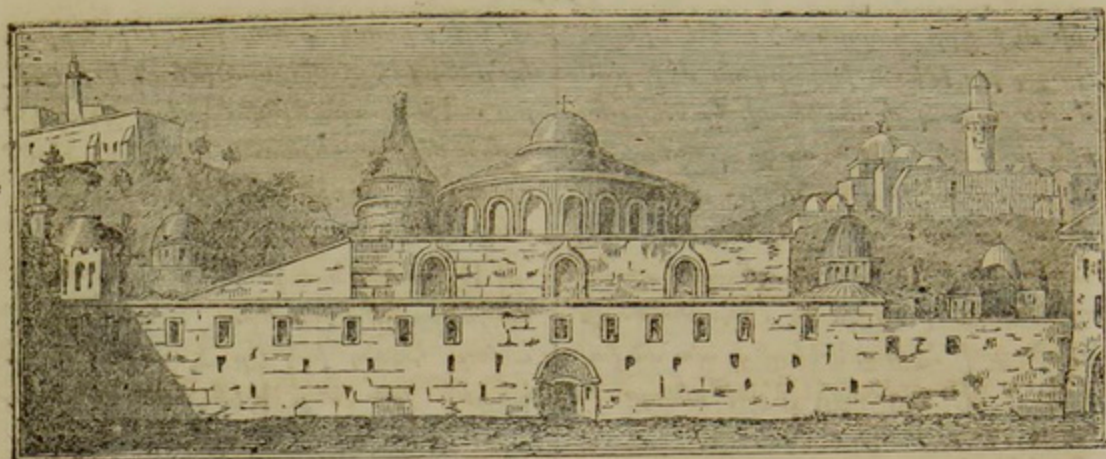

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ՝ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 8.

Ա. Մ. Ա. Գ. Ի. Ր.

ՕԴՈՍՏՈՍ 31.
1870.

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն. Բ. Ա. Ն. Ա. Ս. Ի. Ր. Ա. Կ. Ա. Ն. Ե. Ի. Գ. Ր. Ա. Գ. Ի. Տ. Ա. Կ. Ա. Ն.

Կ. Ր. Օ. Ն. Ա. Կ. Ա. Ն. Ք.

ՊԱՏԱՍԻԱՆԻՔ ԵՒ ԼՈՒԾՈՒՄՆ ԽԱՐԵՈՒԹԵԱՆՅ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻՔԵՐՈՒԹԵԱՆՅ
ԿԱԹՈՒՂԻԿԵ ԵՒ ԵԶՄԻԱԾՆԱԿԱՆ ԴԱՒԱՆՈՒԹԵՆՅ (*)

Կը հետեւցնէ Վերադարձու-
լին իւր գործոյն (այն գիրքն հեղինակ-
ւն) պատճառը բնական :

« Իրայ այս վիճակին մէջ թէ մեր
պաշտօնին և թէ մեր համոզման մաս-
նակից չեղող բարեկամներուս ուրիշ
ինչ աւելի կրնայինք պարտական ըլ-
լալ, բայց եթէ ապացոյց մը, որ արդի
Երմիածնական և կաթողիկէ Հռոմ
մէական եկեղեցւոյն հաւատքն իրար
մէ հիմնովին պարբեր, այսինքն իրարու

(*) Հարաւանակութիւն, տես թիւ (6) :

հակառակ են, և ոչ ոք իրնայ միւս նայն
ատեն երկուքին ալ վերաբերիլ :

Չէր այս բրածն այն Հայոց ազգը
չառ սիրով պիտի ընդունի, և իրեն
համար չառ ընտիր է, որ նայն ինքն
հռովմէականք տարբերեն զինքը, և
քաջապէս ճանչնան թէ Հայոց եկե-
ղեցին հիմնովին տարբեր է Հռովմէ-
նէն : Եւ ասոր մէկ ապացոյցը զուր-
յեւ աւելորդ չեմք համարիր այս
տեղ : Վերջին ատեններս հոգեւորս
կաթողիկոսն Հայոց Ներսէս Լ. Խոս-

քի մէջ երբ հարցուած է թէ, ինչու հաղորդութեան խորհրդոյն մէջ բաժակն անապակ առնելով կը տարբերին այսչափ ազդերէն, կը պատասխանէ որ, եթէ երբեք ուրիշ պատճառ մ'ալ չըլլայ, անոնցմէ տարբերելու համար մեր եկեղեցին պէտք է պահէ այս տարբերութիւնը. համոզմամբ գիտնալով Հայոց Եկեղեցւոյն անփոփոխ և հին ընթացիւք ընթանալը, և միւս Եկեղեցեաց մանաւանդ Հռովմայ եկեղեցւոյն շատ ու գրեթէ միշտ փոփոխականութիւնը:

Այն այս անփոփոխ ընթացքն Հայոց Եկեղեցւոյն, (որմէ զուրկ են ուրիշ Եկեղեցիներ թէև ոչ միաստէս, այլ ոմն աւելի, և ոմն նուազ), զինքը ազատ կացուցին շատ մը նորամուտ օրէնքներէ, և մանաւանդ Հռովմայ այս տարուան ունեցած Վատիկանի անուանեալ տիեզերական ժողովոյ որոշումէն, անոխալուէ աղանդէն կ'ըսեմ, որմէ ըստ ամենայնի ազատ է Հայոց Եկեղեցին. այն աղանդէն, որ նոյն ինքն ընդունող եկեղեցին ալ փեռեկեց և հեռացոյց իրմէ մէկ մասը:

«Եւ ձեռնարկութեամբ յայտնի վտանգի մէջ ենք շատերուն անհաճոյ ըլլալու, բայց իրաւամբք և ոչ մէկու վասն զի չենք կարծեր որ մէկը կարող ըլլայ վտանալու պատճառ ունենալ երբոր մէկ կողմանէ տեսնէ թէ մինակ այն կ'ըսենք. ինչ որ կաթուղիկէ վարդապետութեան մէջ էալէ՞ս բովանդակուած է, և մէկալ կողմանէ մը տածէ որ Եստուծոյ ճամբայները թէ որ իրօք ասկէց ընդարձակ կը սեպէ, չկրնար Հռովմական եկեղեցին իր վարդապետութեամբը մաս մը նեղցնել. Համոզուած ենք թէ սրչափ անկեղծ ըլլամք և սեթեւեթելով Եստուծոյ խօսքը մարդկան առջև չենք գնք (Բ. Կորնթ. Գ. 2), այնչափ

աւելի օգտակար ծառայութիւն ըրած կը լլանք թէ ճշմարտութեան և թէսիրոյ. Եթէ սրտերնիս զմեզ չխաբէր՝ ամեն մէկ քայլերնուս կ'ուզենք յիշել՝ որ աս երկուքին օրէնքներն անհաշտելի չեն ու:

Եւ ձեռնարկութեամբ ոչ եթէ անհաճոյ չէք շատերու, նա մանաւանդ հաճոյ իսկ էք Հոյերուն, որ գիտեն թէ մեր Եկեղեցին ինչ է, Հռովմիք ինչ, Եւ ոչ եթէ նոր պիտի մտածենք թէ ինչ որ Հռովմական վարդապետութիւնը կը բովանդակէ զայն կ'ըսէք, (ինչպէս որ Կաթուղիկէ ըսելով կը հասկնայն Հռովմայ եկեղեցին, այսպէս ալ կաթուղիկէ վարդապետութիւնը ըսելով Հռովմայ վարդապետութիւն կը հասկնայ վերապատուելին, և իւր խորհրդակիցները,) այլ արդէն քաջապէս գիտենք թէ Հռովմայ գրքերէն դուրս բան մը չունիք ձեր սրտին և խորհրդոյը մէջ, և անոնցմով ալ պաշարուած ըլլալով ՚ի մանկութենէ, թերեւս ձեր սրտին մէջ այսուհետեւ ալ չծագի բուն Եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը, որ Եւաքեալներէն հետզհետէ եկեղեցական յաջորդութեամբ շնորհուած է ամեն քրիստոնեայ ազգերու: Եւ մտածենք ալ որ Եստուծոյ ճամբաները որչափ որ լայն կամ նեղ ալ են, մարդիկ չեն կրնար զայն աւելի լայնցնել կամ նեղցնել, սակայն ՚ի վերոյ այսր ամենայնի կը տեսնենք որ Հռովմայ եկեղեցին ուր որ և ինչ որաբազայի մէջ ալ իւր կամքն ուզէ, Եստուծոյ ճամբայն եթէ նեղ է՝ կը լայնցնէ, և եթէ լայն է, կը նեղցնէ. Եւ ոչ միայն այսչափ, այլ Եստուծոյ ճամբայներէն ալ դուրս մինչեւ անգամ ճամբաներ կը սովորեցնէ: Որովհետեւ խօսքը սեթեւեթել և ննդեղ օգտակար ծառայութիւն չէ, ուստի

համարձակ պիտի ըսենք, որ ձեր սիրտը ձեզի կը խաբէ, վասն զի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ օրէնքները անհաշտելի են ըստ ամենայնի Հռովմայ եկեղեցւոյ շատ օրէնքներուն։ Այսուհետեւ ալ մի երազէք որ Հայոց եկեղեցին երբէք զիջում ընէ, և Հռովմայեցւոց եկեղեցւոյ օրէնքներն ալ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ օրէնաց անհաշտելի չըլլան։ Անցան այն օրերը, որ հոյ հռովմէականները Պապի շնորհելիք ծիրանիններուն խաբուելով, Հայ ժողովրդեան միամիտ անհասները կը խաբէին իրենց վարմը որսալու։

«Երկու կողման տարբերութիւնն զգալի ընելու համար ամենէն բնական ճամբան համեմատութեան ճամբան էր։ Այս համեմատութիւնները ինչպէս իրաւացի է, երկու կողման ալ միայն վաւերական գրուածներուն վրայ սէտք էին ըլլալ. և որոնք են Եկեղեցւոյ Եկեղեցւոյ ամենէն վաւեր և հանդիսական գրուածքները՝ որոնցմէ հիմա իրենք կը սորվին, իրենց հարբը սորված են, և իրենց սրդիքը պիտոր սորվին. բայց եթէ

Եկեղեցւոյ Եկեղեցւոյ

Քրիստոնէականները։

Այն, տարբերութիւն մը համեմատութեամբ զգալի կ'ըլլայ, և համեմատութիւն մը երկու կողման ալ վաւերական պարագայներէն առնելու է, և ամեն պարագայներէն որ համեմատութեան արդիւնքն իրաւացի ըլլայ։ Եւ Հայոց եկեղեցւոյ ամենէն հանդիսական գրուածքները, որոնցմէ իրենք սորված են, կը սորվին և կը սորվեցնեն, ոչ եթէ առձեռն և մանկանց համար համառօտեալ մանրը ուսմունքներն են, այլ իրենց նախ-

նեայ Սուրբ և ընտիր Հայրապետաց գրքերն ու ընդհանրական Թղթերն են։ Հայոց նախնի Հայրապետներն այնպէս բռնած են և Զանաշած, որ այսօրուան հռովմէականացը նենգաւոր գրութեանց պատասխանելու ամենեւին աշխատութիւն չեն Թողուցած։ Պրիգոր Տաթեւացի սուրբ վարդապետի ոսկերտութիւն բաւական է միայնակ Հռովմայ նենգաւոր վարդապետաց սմանց նենգութեամբ արտաքոյ եկեղեցւոյ բանեցուցած ճամբաներն ու հնարքները խայտառակելով անոնց լեզուն ալ պատանձեցուցանելը։ Ինչո՞ւ Վերապատուելի, չէք տեսներ այս խոշոր գրուածքները, որ Եկեղեցւոյ դաւանութեանցը վրայ կը ծառեն, և Հայոց Եկեղեցւոյ ընդունած վարդապետութենէն են, ինչո՞ւ չէք տեսներ միւս հայրապետաց ալ ծառերը, որոնք Հայաստանեայց եկեղեցւոյ դաւանութիւնները կը պարտաւորեն։ Ինչո՞ւ չէք տեսներ Շնորհալի ընդհանրականը, Սանդախտի ծառերը և կ'երթայք հիմնական տարբերութիւն հանելու մանր ուսմունքներէն, և որոնք տղայոց համար յօրինուած ըլլալով չեն կրնար ամեն պարագայի վրայ ըստ ամենայնի խօսած ըլլալ։ Այս մասին ձեր գործին զձեզ ամօթով պիտի ձգէ, որ մեծ շէնքի մը պղտիկ հիմունք մը կը մտածէք դուրսէն երեւցած, չլիւնալով որ անոր ներքը խոր հիմունք ունի. և ինչպէս կարելի է որ փոքր հիման վրայ մեծ շէնք դրուի, և չափէն աւելի ժամանակ անոր հաստատութիւնն ընդերկարի։

Կը հրաւիրենք զձեզ Վերապատուելի, կարդալ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մատենագրութիւնները, որոնց մէկ մասը Պատմական, և մեծագոյն մասը եկեղեցական են. և բա-

Թերթէն առնուած նիւթը որն է: Հա-
յաստանեայց Նիկեղեցին իւր գաւա-
նութիւններէն մըր չէր գիտեր մին
չեւ այն տառն, երբ իւր միամիտ մէկ
մասը ընկղմեցաւ Հռովմայ ժողովրդ.
դեան մէջ: Այն վարդապետութիւն-
ներ, որ Հռովմայ վարդապետները
գիտնալէն դարերով յառաջ Հայոց
վարդապետութեան մէջ կար: Նշալէս
է Ս. Մատուածածնի անարատ յղու-
թիւնը, զոր ի հնուց գիտէ Հայոց
Նիկեղեցին, մինչդեռ Հռովմայ Նիկե-
ղեցին դեռ նոր կը ծանաչէ: Մյս
տեղ ինչպէս կը գտնէք Հայոց եկե-
ղեցին, Հռովմայ սորվեցուցած, Թե-
անկէ սորված: Ար յիշէք արդեօք Թե-
Ստին եկեղեցւոյ մէջ տակաւին քա-
նի դար է որ Մատուածածնի Վերա-
վախման տօնը կը կատարուի, մինչ-
դեռ Հայաստանեայց Նիկեղեցին ի
սկզբանէ և այսր կը տօնէ, և Հռովմ-
ալ անորմէ Թերթէս դառ առած:

Իսկ դարձեալ Վերապատուելի,
երկարեցէք ձեր խօսքը պարծենալով
Թե Հայոց եկեղեցին քրիստոնէական
նիւթերը նմանազութեամբ կ'առնու-
Հռովմէական քրիստոնէականներէն:

Ս. շաղրութիւննիդ ամիսօրերով
մտածեցէք անգամ մը վերապատուե-
լի, որ Հռովմէական եկեղեցւոյ առ-
տուածաբանութիւնները և քրիստո-
նէականները հետզհետէ կը սրբագ-
րուին և յաւելուած կ'ընդունին եւ
կը յապաւուրին: Ի՞նչ պարծանք պի-
տի ընէք որ Հռովմէական վարդապե-
տութիւնը Ղապքելոյ իջած է, մինչ-
դեռ Ղապքելոյ քարոզածին հակա-
ռակն ալ կը վարդապետէք, և վառ-
գապետացդ ընդունած և ունեցած
ընթացքը նոյն ինքն մարդացեալ Յի-
սուսի քարոզութեանը և ընթացքին
կը հակառակի: Մտնոց վրայ երկար
խօսելու հարկ չկայ, վասն զի դուք

արդէն գիտէք, և հասկացող մասը
կրնայ գիտել և դատել մէջ տեղի եւ
զածը:

«Բայց ինչպէս բնական էր այս հե-
տեւորութիւնը բարոական չէ: Վշ-
միածնական Քրիստոնէականներն առ-
ինդիրներու մէջ՝ որոնց վրայ կա-
թուղիկէ Հռովմէական եկեղեցւոյ
հետ մէծի մէջ են, բաւական ըզ-
գուշացած են կաթուղիկէ վարդապե-
տութիւնը չօրինակալուող»:

Մեկ կը խօսիք. վերը կ'ըսէք «ինչ-
պէս քրիստոնէականներ գրեւոր եւ
գործածելու սովորութիւնը նմանա-
զութեամբ Վշմիածնական եկեղեցւոյ
անցած է, առանկ ալ անոնց նիւթն
ըստ մեծի մասին այն հայերէն վառ-
գապետութեան գրոց մթերքէն առ-
նուած է, որոնք 200 տարուէն հե-
տէ կաթուղիկէ Հռովմէական եկե-
ղեցւոյն հովանոյն յաւի սնած աւ զոր
գացած են ու այս տեղ ալ կ'ըսէք որ
Վշմիածնական եկեղեցին բաւական
գգուշացած է Պաթրիարք վարդապե-
տութիւնը չօրինակել այն խնդիրնե-
րու մէջ, որոնց վրայ Հռովմայ եկե-
ղեցւոյն հետ մէծի մէջ են: Իսկ կու-
ղէք, Թե ինչ որ Հռովմը կ'ուղե-
րնդունել տալ Հայոց, նոյնը չընդու-
նեցին գարձեալ, որն որ իրենց հա-
մադմանն համաձայն չեն: Վթէ այդ-
պէս է ուրիշ պիտի հետեւցնէք Թե
գրաւոր առաքելութիւնը գեղեցիկ
ծառայութիւն մ'էր ըրաւ, քանի որ
Հայերն իրենց գիտցածը միայն սոր-
վեցան և կը սորվին գարձեալ:

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ
քրիստոնէականներու շատ գործա-
ծութիւնը կը գտնամք բողոքականաց
աշխարհաբար գրքերու հրատարա-
կութենէն վերջը, որով զգուշացած
է Հայոց եկեղեցին որ իւր ժողովուր-
դը իւր ընտանի լեզուին ձգողութիւ-

նով իւր ընթերցումն ոյ գրքերը չիտ
խէ . այլ դարձեալ մի և նոյն վարդա-
պետութեանց գրքերէն հանելով հա-
մառօտութիւններ ժողովրդեան առ-
ձեռն որսորտաւ տեարակներ յօրի-
նեց , որոնք իրենց (ժողովրդեան) կը
բօնիցն ու հաւատոյր վրայ կը պա-
րունակեն :

Իսկ զուր ըստ որում ջանասնդ իր
միշտ Հայոց բրիտաննէութիւնը կամ
ուսումը Հռովմէն ծագած ցուցներու ,
աշխատեցէք ձեր որդեգրութիւնն
հարազատ ցուցներու համար որչափ
որ պէտք է . սակայն յիշեցէք , որ բը-
րիատնէութեան մէջ Հայը նախկին
և հաստատամիտ է քան զՀռովմ :

« Եւ խնդիրներուն նկատմամբ
տաճկաստանի բրիտաննէականներու
կարգին մէջ երեք դարագլուխ կը դի-
տենք , այսինքն 1737 . 1814 . 1840 ին
մօտերը , որովհետեւ այ երեք թուա-
կաններուն հրատարակուած բրիտա-
նէականները նոյն խնդիրներուն նը-
կատմամբ լիցիւսման Եկեղեցւոյ
ըմբռնումը բաւական եղանակաւ
բաժնէն , և առեղանակաւ որութիւն
ները զորոնք հետզհետէ Ե . Յակոբ
Պատրիարքին , Փէշտիմալեան և Տէ-
րոյենց պատուէրներուն պարտական
եմք , իրենցմէ ետքը հրատարակուած
բրիտաննէականներուն ինչ աղղեցու-
թիւն ըրած չեն » :

Սինչեւ այս հեղինակաց օրերը
Հայաստանեայց Եկեղեցին ինչ չէր
գիտեր , և ասոնցմէ սորվեցաւ . ասոնց
խօսած ո՞ր խօսքը Հայոց եկեղեցական
գրքերուն մէջ չգանուիր , եթէ գի-
տէք , մէկ հասն ինչո՞ւ չէք դնէր ձեր
խօսքին ընթացից մէջ , որպէս զի ձե-
զի պատասխանել ուղղները կապ-
ուին : Ինչպէս որ վերն ալ ըսինք , ձեր
այս մեծ նպատակին համար Հայաս-
տանեայց Եկեղեցւոյ մանր ուսմունք-

ները , (որ տղայոց ուսմանը սեպհա-
կան են) , ձեռք առնել ինչ . ձեզի պըղ-
տիկ ձգող մէկ պարագայ մը բըրա-
զատ , կը նշանակէ ալ որ Հայաստան
եայց եկեղեցական և կրօնագիտական
մատենագրութեանց բոլորին ծանօ-
թութիւն չունիք , և այս չէ՞ դարձա-
նալի . վասն զի որչափ Հայու որդի էք ,
ի վերայ այսր ամենայնի լատին եկե-
ղեցւոյ գիրքը ընկզմնէ՞ք ի վեր ըս-
տիպուած էք թշնամւոյն հետ միա-
բերան ձեր մայրը պախարակել : Աս-
կայն պէտք էք գիտնալ որ նորա դա-
րերէ ի վեր ունեցած մատենները
այսօր ձեր ըսածները կրնան ձեզի
դարձունել :

Հայաստանեայց եկեղեցին եթէ
չունենայ երբէք պարճանաց տեղի
մը , այն բաւական է իրեն որ Եւա-
քեալներէն իրեն աւանդուածն առ-
վովին պահած է , և այսօրուան լա-
տին Եկեղեցւոյ մարդապաշտութե-
նէն , պապապաշտութենէն կ'ըլեմ ,
զինքը ազատ կը տեսնէ : Լատին Ե-
կեղեցին թէեւ արեւմտեան բոլոր ե-
կեղեցիները ճնշեց իւր կամքը կա-
տարելու , բայց նոյնը չկրցաւ յաջ-
ղիլ արեւելեան Եկեղեցեաց մէջ .
Բողիկեգոնի ժողովն ի վեր է որ մի-
ակ պատը ընդ հանուր ժողովոյ միու-
թեննէն ալ վեր է քարոզելու ելաւ ,
և դեռ այս գոռողութեամբ կը կեն-
ցադավարի . սակայն ո՞ր եկեղեցի իրեն
ականջ ըրաւ , միթէ քանի մը տգէտ
արեւելեայց երթալ լատինին ճանկը
մտնելովը ազգեր և եկեղեցիներ զին-
քը փառաւորած կ'ըլան զՀռովմ .
քաւ լիցի :

« Բուսից Հայոց մէջ իրերը տար-
բեր ընթացք առին , հան բրիտաննէ-
ականի ձեւը , որչափ մեր ծանօթու-
թիւնը կը հասնին , նախ և առաջ 1831 ին
Սոսկուա հրատարակուած Սալտիեց

Սիրայելի քրիստոնէական կրօնագիրք-իւնը մէջ կը տեսնենք, որն որ ինչպէս ճակատը կրտսէ “Ըստ ուղղափառ դասանոր-
թեան առաքելական Նշանակեցոյ լուսաւորչա-
կան Հայոց” գրուած է: Դեռ առ
“ճայրագոյն վարդապետին” հո-
գին և ուսումը նոյն երկրին մէջ
կենդանի է իրանանէն Սոսիւս
անցած առեն բրած հաւաքոյ նա-
ւաբեկութենէն ետքը մինակ մարդե-
ղութեան վարդապետութիւնն է որն
որ կաթուղիկէ հռոմէական եկեղեց-
ւոյ ճշմարտութեան համեմատ քովը
մնաց (կրօնագ. էջ 49) Ըստ գրուած-
քներուն ազդեցութիւնը Սներեան
բրիստոնէականներու մէջ շատ զգա-
լի է: ”

Ըստ մասին որ կը գրէք թէ մար-
դեղութեան վարդապետութիւնը մի-
այն մնացած է Սաղանթեանցի քով
Հռովմայ եկեղեցիէն Հայոց Նշանակե-
ցոյն գիրկը վերադառնալէ վերջը,
Չեզի ուրիշ բան մը պիտի չլսուիմք.
եթէ ոչ պիտի հրաւիրեմք այդ էջին
յաջորդ էջերը կարգաւ և տեսնելը թէ
Սաղանթեանցն այդ մարդեղութեան
վարդապետութիւնը Հռովմայ եկե-
ղեցիէն կը գրէ, թէ Հայոց եկեղե-
ցական մատեններէն կը հաստատէ:
Որպէս զի Սաղանթեանցի գրուածքը
դեռ չկարդացողներուն ալ հասկանա-
լի և յայտնի ընեմք, կը գնեմք այս
տեղ նորա գրածը մարդեղութեան
վարդապետութիւնը, գնելով ի սոս-
րեւ մէջ բերած վկայութիւններն ալ:

Կրօնագ. էջ 49:

“Բանի անձինք և քանի բնու-
թիւնք են ի Զիտուս Բրիստոս:

“Սի մայն է անձն ի Բրիստոս,
և այն աստուածային և ոչ մարդկա-
յին, իսկ բնութիւնք ի նմա են առ-
տուածային և մարդկային, բայց ան-
շիտիք և անբաժան միաւորեալք ի

միում անձին. վասն զի ոչ աստուած
ճային և ոչ մարդկային բնութիւնն
կորոյս զիւր յատկութիւնս և զտար-
բերութիւնս, և ոչ խառնեալ շիտ
թեցաւ մին ի միւսն, այլ երկտեան
չիւրն եւս կան և մասն ամբողջ, և
այսպիսի սքանչելի միաւորութեամբ՝
Քրիստոս տէրն մեր է կատարեալ լի-
տուած և կատարեալ մարդ, որպէս
յայտնի դաւանին ամենայն վարդա-
պետք եկեղեցւոյս մերոյ: ”

Ըստ վարդապետութեան վրոյ
Հայոց եկեղեցւոյ մատեններէն մէջ
բերած վկայութիւններն են:

“Որ անեղ աստուածութեամբ և
անփոփոխելի բնութիւն ի կուսէն ծը-
նար նախաստեղծին կերպամբ: Էսք: ”

“Որ անմարմին բնութեամբ առ-
տուածութեան քո տէր, միացար
մարմնով յարգանդի կուսին անյեղա-
պէս գորով: Էսք: ”

“Իսկապէս Բանն Ըստուած միա-
ցաւ ի մարմնի անփոփոխ գորով յե-
ութեան: Էսք: ”

“Օքեղ աղաչեմք՝ անակզբնակից
հօր որդի, որ այսօր նախաստեղծին
բնութեամբ ի կուսէն ծնար Ըստ-
ուած և մարդ: Էսք: ”

“Օի կատարեալ հառ զընտելի
Ըստուածն Բան զմարդկութեան: ”
Էսք: ”

“Ճառագայթ վառացի ին որ ըստ
բնութեանս մարդկային տաքնապե-
ցար ի գիշերին աղօթեցեր առ հայր
յերկին: Էսք: ”

“Քարողի ի սքանչելեացս Ըստ
ուած մարմնով վասն իմ խաչեալ, մե-
րով բնութեամբս մեռանի, Ըստ
ուած անմահ խոստովանի: ” Էսք: ”

“Նաճկեալ խորհուրդ յաւիտե-
նին լռեցելոյ և անձառին՝ ի հասա-
նել ժամանակին սարգեւեցաւ մարդ-
կան աղին, հական բնութեան բա-

նին խառնեալ անշփոթ ի մեր բնութիւնս : Հար . 7

«Վասն զի եղեալ հաւատեալ և առանց ցնորից մարդ , և անշփոթ միաւորութեամբ մարմնացեալ յառաւանդանէն և ի սուրբ կուսէն Սաքիամայ , ճանապարհորդեաց ընդ ամենայն կիրս մարդկային կենցաղաց առանց մեղաց . խորհրդաբար : »

«Իսկն հօր որդին միամին էջ յոգովայն կուսին Սարիամու , և ձգեալ յինքն յարկնէ ամենամարտէր կուսին , միացոյց ընդ աստուածութեան իւրում անքննին և անձառելի խառնմամբ , և եղև յերկուց կատարեալ բնութեանց յաստուածայնոյն և ի մարդկայնոյն , մի անձնաւորութի կատարեալ անալլայելի և անբաժանելի բնութեամբ , ոչ փոփոխելով մարդկային թանձր և յօգական բնութիւնս՝ յանյօդ և ի պարզական բնութիւնն (ստուծոյ) գիւրն կորուսանելով , և ոչ քարզ անմարմնական բնութիւնն (ստուծոյ խառնելով ընդ բնութեան մարմնոյն վերայեաց յիւրին յաւէտ պարզութենէ , այլ խառնի ընդ մարմնոյ անմարմին իսկն , ոչ փոփոխում կամ սլոյղլութիւն ունելով ի միաւորութեանն , սլլ մնացեալ անփոփոխ՝ անոգն և առեալն : Հնորհ . յընդհանրական :

Ինդհանրականի մէջ տակաւ ինչտա կատրներ կը գտնուին մարդեղութե վարդապետութե վրաց . որոնցմէ նոյն ինքն Սալանթեանց վերոյ գրեալն ու ուրիշներ մէջ բերած է : Այս վարդապետութե գրքերն ըստ որում դուք չգիտէք , զարմանալի չէ , որ ըսէք թէ մարդեղութեան ուղիւ վարդապետութիւնը իբրանանէն Հայաստան անցած ըլլայ Սալանթեանցի միջոցաւ : Իսկն թէ դուք Վերապատուելի , Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ գրքերը

կարգալու սովորութիւնը չունիք , կամ արգելւած էք . և միայն մանր տաճարներ քրիստոնէականները կարգալու չափ ազատութիւն մը գտած էք . ինչո՞ւ չէք կարգար Տուղայեցի Սրբուղ (Յովհաննէս վարդապետի չինած «Յաղագս հմարմնէն և վարժման մանկանց իմեռելիէ եկեղեցւոյս Հայաստանեայց , և ընդդէմագրութիւն բանիցն երկու բնակաց » վերնագրով առձեռն քրիստոնէականը , որն սր 1712 ին տպուած է և մարդեղութեան վարդապետութենէն կ'սկսի այսպէս :

«Հայր . Սլ եղբայր , յորոց դու տուց ես դու , յերկաքնակայ թէ ի միաբնակաց :

«Պապ . Հնորհօք և ողորմութեամբ տեսան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի և զթութեամբ նորին եւ պարգեւօք Հոգւոյն Սրբոյ . . . ի կարգէ միութեանաց եմ :

«Հայր . Հարցանեմ զքեզ , դու որ միտքնակ զքեզ ասացեր զինչ կամ որպէս դառանես զՔրիստոս :

«Պապ . Հնորհօք սուրբ Հոգւոյն դառանեմ զՔրիստոս յերկուց կատարելոց բնութեանց և ի զանազանից եութեանց եկեալ ի միաւորութի . եւ յետ միաւորութեանն (ստուծոյ) կատարեալ և մարդ կատարեալ խառնութեանիմ անշփոթելի , անալլայելի և անփոփոխելի . ոչ մարդկութեանն (ստուծոյ) տուածութեան փոխեալ և ոչ աստուածութեանն ի մարդկութեան :

«Սի բնութիւն որոց տես , քան զի յերկուց կատարելոց բնութեանց և եութեանց Քրիստոսոյ , այսինքն (ստուծոյ) տուածութենէ և ի մարդկութենէ զմի բնութիւնդ , զայդ (ստուծոյ) տես , թէ մարդոյ :

«Սի բնութիւն , զոր Հնորհօք Սուրբ Հոգւոյն ասեմ , ոչ (ստուածութեանն) ասեմ , և ոչ մարդկութեանն :

Թիանն, այլ միտարութեանն ։

Արտիկետե քեր աչքէն փախած է այս առ ձեռն քրիստոնէականս ալ դուք պարծեցէք որ Հռովմէն անցած ըլլայ Հայաստանեայց եկեղեցւոյն քրիստոնէականի նիւթը ։ Սերբեանի քրիստոնէականներուն տպագրութիւնը Սալանթեանցի տպագրութեանէն ետքն ըլլալուն համար կ'ըսէք որ անոր ազդեցութիւնը շատ զգալի է անոնց մէջ ։ Սա որ Սալանթեանցի կըրօնագիրտութեանէն շատ տարիներ յառաջ (1712) ին տպագրուած է, ասոր ուրկէ անցած է, Ասորմէլ որուն ազդեցութիւնը կ'զգայք ։

Իրան է, որ դուք կրօնագիրտութեան եւ քրիստոնէական վարդապետութեան դասերն Հռովմէն սորված էք, սակայն ոչ Հայոց ազգը ։ Հայոց ազգը Հռովմէն առաջ կը ճանաչէ զՔրիստոս, եւ անորմէ յառաջ լսած է նորա աշակերտաց քարոզութիւնը, որոց թերեւս դուք անտեղեակ ըլլայք, եւ այս կամակորութեամբ ։

(Եւրոպայի) ։

ՄԵԾԱԳԱՏԻԻ ԺՈՂՈՎ

(Եւրոպայի, Թիւն, Թիւն Ե) ։

Վարժարանները ժամանակի ընթացքին են հետեւել, որը անցնելով մի սաստիկ տրուութեամբ, որի արժանաւորութիւնը եւ իրաւունքը անուրանալի է, ամէն բանում թողնում է մեծամեծ այլադանութիւններ, գեղեցիկութիւններ եւ հոյակապութիւններ ։ Իայց ինչ յեղափոխութիւններ էլ որ յառաջ բերի թէ ժամանակի յառաջընթացութիւնը եւ թէ փոխախտութիւնը, այնու ա-

մենայնիւ մատաղ հոգու պիտոյքները, որ պարզ բանին մերձեւալուծն է, ամեն ժամանակ միեւնոյն է ։

Իսկ հանդամանքին նայելով Բնչ պիտի անի տէրութեան կառավարութիւնը Իսպառձառ յանձն առնի, թէ ճնողները յետ եւ թէ նրանցից առաջ նրանց դուստրների համար զարգացման ճանապարհ ընտրելու լիովին ազատութիւնը, եւ նմանապէս տայ աղէկերանց բարձր վարժարանների համար մի ընդհանուր միաբանական ձև ։ Իայց ցանկալի է թէ լինի իւրաքանչիւր նահանգում տէրութիւնից հաստատուած եւ կառավարուած գոնէ մի վարժարան, եւ նմանապէս մի կրթութարան, որոնք օրինակ լինին իրանց ուսման ձեւով եւ այլ կարգադրութիւններով, յետոյ թէ տէրութեան կողմից հոգացուի տղիւկերանց բարձր վարժարանների համար վարժապետներ պատրաստելու մասին ։ Այս է միջոպէս ներգործութիւնը, որ այս անգ տէրութեան մերձ է եւ նրանից սպասելի ։

Վերջանում է վարժարանի ժամանակը, երբ շատ անգամ միասին հանդիպում է եւ դաւանութեան մէջ հաստատութիւնը (Confirmation), կրկին մեր առաջն ունինք այն հարցը, որից սկսեցինք, այժմ ինչ անենք ։ Ինչ թէ մի տղայ գիւ միադիւմը աւարտել է, կամ մտնում է համալսարան, կամ սկսում գործնականապէս նախապատրաստուիլ իրա ընտրած կոչումին համար ։ Այս որոշակի կարգաւ յառաջընթացութեան անգ շատ անգամ աղիւկերանց ոչինչ ընտրողութիւն չէ մտում, այլ մի անհաստատ ապագայ ։ Թէեւ սրա վրայ անցնող ժամանակի ուղղութիւնը չէ երկնել կանանց բարձր վարժարանների կամակորութիւնից, որչափ կարելի է կանանց ուսումն-